

**FÂTİMA bint ALÂEDDİN
es-SEMERKANDİYYE**

(فاطمة بنت علاء الدين السمركندية)

Fâtıma bint Muhammed
b. Ahmed es-SemerkindiyyeVI. (XII.) yüzyılda yaşayan
fıkıh âlimi.

Semerkind'da doğdu. Doğum ve ölüm tarihleri belli değildir. İlk fıkıh bilgisini, dönemin meşhur Hanefî fakihî olan babası Alâeddin es-Semerkindî'den (ö. 539/1144) aldı. Babasının *Tuĥfetü'l-fuĥahâ*² adlı eserini ezberledi. Zamanında revaçta olan bazı ilim ve sanat dallarında ilerleyerek fıkıh ve hadis âlimi, ayrıca bir hüsn-i hat ustası oldu.

Alâeddin es-Semerkindî güzelliğiyle de dikkatleri çeken kızını, aralarında bazı Türk hükümdarların da bulunduğu birçok tâlibine rağmen talebesi Kâsânî ile evlendirdi. Kâsânî, uzun süre ders aldığı hocasının *Tuĥfetü'l-fuĥahâ*² sına *Bedâ'î' u's-şanâ'î' fi tertîbi's-şerâ'î'* adıyla bir şerh yazmıştı. Bundan dolayı Kâsânî için söylenen, "Semerkandî'nin *Tuĥfe*'sini şerhetti ve kızıyla evlendi" sözü meşhur olmuştur.

Evlilikten sonra Kâsânî'da aynı evde oturan baba-kız-damat tabii bir fetva heyeti oluşturdu. Daha sonra Halep'e yerleşen ve ömürlerinin sonuna kadar burada kalan Kâsânî-Fâtıma çifti, Halep ve Şam atabegi Nüreddin Mahmud Zengî'den büyük itibar gördü. Fâtıma'ya çok değer veren Nüreddin bazı önemli işlerinde onunla istişare eder ve çeşitli fikhî meselelerde görüşlerini alırdı.

Hanefî fıkıh otoritelerinden biri duruma gelen Fâtıma, bazan eşi Kâsânî'nin hatalarını düzelttiği gibi zaman zaman Kâsânî'de tereddüde düştüğü fikhî meselelerde kendisinin görüşüne başvururdu. Hat sanatında da mâhir olan Fâtıma fetvalarını bizzat kendi hattıyla yazar ve eşiyle babası bu fetvaları şahit sıfatıyla imza ederlerdi. Fâtıma bileziklerini satarak bir ramazan ayı boyunca fıkıh âlimlerine iftar yemeği vermiş, böylece Halep'te kendisinden sonra da süregelen bir âdeti başlatan ilk hanım olmuştur.

Halep'te vefat eden Fâtıma'nın mezarını Kubûrû's-sâlihîn Mezarlığı'nda Kâsânî'nin kabri yanında olup halk arasında bu iki kabir "karı kocanın mezarı" (kabrû'l-mer'e ve zevcihâ) diye bilinir.

Kaynaklarda adlarından söz edilmemekle birlikte Fâtıma'nın hadis ve fıkıh alanlarında bazı eserleri olduğu belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Yâkût, *Mu'cemû'l-büldân*, III, 246-250; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muĥiyye*, III, 18; IV, 25-28; İbn Kutluboĝa, *Tâcû't-terâcim*, s. 84; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, II, 274; a.mlf., *Mevzââtü'l-ulûm*, I, 736; a.mlf., *Tabakâtü'l-fuĥahâ*², Musul, ts. (el-Mektebetü'l-Merkeziyyetü'l-âmme), s. 102-103; Ali el-Kârî, *el-Eşmârü'l-ceniyye ft esmâ'î'l-Hanefiyye*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1841/1, vr. 91^a; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 158; Mehmed Zihni, *Meşâhîrü'n-nisâ*, İstanbul 1982, II, 128-129; Zeyneb Fewvâz, *ed-Dürrü'l-menşûr fi tabakâti rabbeti'l-ĥudûr*, Bulak 1312, s. 367; Ali Himmet Berkî, *Büyük Türk Hükûmdarı İstanbul Fatihî Sultan Mehmet Han ve Adâlet Hayatı*, İstanbul 1953, s. 39; Yusuf Ziya Kavakçı, *XI ve XII. Asırlarda Karahanlılar Devrinde Mâvarâ' al-Nahr İslâm Hukukçuları*, Ankara 1976, s. 96, 122-124, 296-297; Abdullah Şehhâte, *el-Mer'e fi'l-İslâm beyne'l-mâzî ve'l-ĥâzîr*, Kahire 1977, s. 82; Kehhâle, *A'âmü'n-nisâ*², IV, 94-95; Mustafa es-Sibâî, *el-Mer'e beyne'l-fikh ve'l-kânûn*, Beyrut 1984, s. 165; Heffening, "Kâsânî", *İA*, VI, 374.

NUSRETTİN BOLELLİ

FÂTİMA bint DAHHÂK

(فاطمة بنت الضحاک)

Hz. Peygamber'le nikâhlandığı,
fakat onunla birleşmeden
boşandığı rivayet edilen
kadın sahâbî

(bk. ÜMMEHÂTÜ'L-MÜ'MİNİN).

FÂTİMA bint ESED

(فاطمة بنت أسد)

Fâtıma bint Esed
b. Hâşim b. Abdimenâf
el-Kureşîyye el-Hâşimîyye
(ö. 4 / 625-26 [?])

Hz. Ali'nin annesi, sahâbî.

Kocası Ebû Tâlib amcasının oğludur. Annesi, Âmir b. Lüey oğullarından Hubey bint Herem b. Revâha el-Kureşîyye'dir. Ebû Tâlib'den Tâlib, Akîl, Ca'fer ve Ali adında dört oğlu; Ümmü Hânî, Cümâne adında iki kızı, bazı siyer âlimlerine göre ise Rayta ve Esmâ ile birlikte dört kızı dünyaya gelmiştir.

Hz. Peygamber, dedesinin ölümünden sonra amcası Ebû Tâlib tarafından himaye edilince Fâtıma ona sekiz yaşından itibaren annelik yaptı. Resûl-i Ekrem'in belirttiğine göre kendi çocukla-

rından önce onu doyurup gözetirdi. Bununla beraber Resûl-i Ekrem'e peygamberlik geldiği zaman hemen müslüman olmadı. Hatta oğlu Ali'nin Mekke'nin Ciyâd mahallesinde Hz. Peygamber'le birlikte namaz kıldığını duyunca telaşlandı ve kocasına oğlunun bu davranışını uygun görüp görmediğini sordu. Ebû Tâlib de bunu normal karşıladığını, amcasının oğluna arka çıkmasının ve ona yardımcı olmasının herkesten çok Ali'ye düştüğünü söyledi. Ebû Tâlib'in ölümünden hemen sonra ve hicretten yaklaşık iki yıl önce Fâtıma'nın İslâmiyet'i kabul ettiği ve Medine'ye ilk hicret eden kadın sahâbîlerden olduğu tahmin edilmektedir. Oğlu Ali Resûlullah'ın kızı Fâtıma ile evlenince geliniyle aynı evde yaşamaya başladı. Hz. Peygamber yengesinin iyiliklerini hiç unutmaz, onu Medine'deki evinde ziyaret eder ve zaman zaman orada öğle uykusuna yatarı (İbn Sa'd, VIII, 222).

Resûl-i Ekrem'in "annemden sonra annem" dediği Fâtıma bint Esed hicretin ilk yıllarında, bazı tarihçilere göre dördüncü yılda (Köksal, *İslâm Tarihi*, [Medine], IV, 135) Medine'de vefat etti. Onun ölümüne üzülen Hz. Peygamber sırtındaki gömleği çıkarıp ona kefen yaptı, cenaze namazını kıldırdı ve cenazesinin üzerine yetmiş tekbir aldı. Kabrinin kazılmasıyla da bizzat ilgilendi.

Fâtıma bint Esed, Hâşimoğulları soyundan ilk erkek çocuğu dünyaya getiren Hâşimî ve bu soydan gelen ilk halifenin annesi olmakla meşhurdur (Zübeyrî, s. 40). Bu soydan gelen diğer halifelerin anneleri, Hz. Hasan'ın annesi Hz. Fâtıma ile Hârûnürreşid'in hanımı ve Halife Emîn'in annesi Zübeyde'dir (İbnü'l-Esîr, VII, 217).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 122; VIII, 222; Zübeyrî, *Nesebü Kureys*, s. 39-40; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 71, 120, 203; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 108; İbn Abdülber, *el-İstâ'ab*, IV, 381-382; İbn Kudâme, *et-Tebyîn ft ensâbi'l-Kureşîyyîn* (nşr. M. Nâiy ed-Düleymî), Beyrut 1408/1988, s. 111, 174; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), VII, 217; Zehebî, *A'âmü'n-nübelâ*², II, 118; İbn Hudeyde el-Ensârî, *el-Mişbahü'l-muĥtâ' ft küttâbi'n-nebiyyi'l-ümmî* (nşr. Muhammed Azimüddin), Beyrut 1405/1985, I, 70; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, IX, 356-357; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 380; Muttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, XIII, 636; Şevkânî, *Derû's-seĥâbe*, s. 539-540; Köksal, *İslâm Tarihi* (Mekke), İstanbul 1981, s. 77, 153; a.e. (Medine), IV, 134-137.

MEHMET AYKAÇ